

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

דרגתו ותיקונו של דור המדבר לפרשת בלק

מדוע דווקא פסוק זה? משום שהוא מזכיר את "בשכבך ובקומך" - "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו" שהיא פתיחת ההלכות באורה חיים בשולחן ערוך. אלא שאי אפשר לומר פסוק אחד בלבד או חלק מפרשה שמשא לא הכתיב.

ברכה זו ששם ה' כפי בלעם שבא לקלל, באה עם ראייתו את מחנה ישראל. מחנה הנוהג בקדושה ובטהרה, כשמשכן האל עומד במרכזו. בעצם רצונם של חז"ל, לקבוע תפילה מנבואת בלעם היא בעיתית משתי סיבות:

- א. בדר"כ מורכבות התפילות מנבואות נביאי ישראל (ובכללם דוד המלך), בבחינת שימוש במטבעות לשון אשר כבר נוסו בהצלחה.
- ב. האם התנהגות ישראל במדבר, היא המופת אשר צריך לעמוד לעיני המתפלל לדורות?

בפועל, קבעה הגמרא וכך אנו רואים בסידור התפילה, כי לא פרשת בלעם תאמר מידי יום, אלא פרשת ציצית. **האם ויתרו חז"ל לגמרי**

על אמירת פרשת בלעם? – על כך נענה
בהמשך השיעור

מעלת דור המדבר

המעין בספר שמות ובספר במדבר נמצא במבוכה. דור יוצאי מצרים - דור המדבר הוא הדור שנכרתה איתו הברית ונגלה לו הא-ל בסיני, דור שאמר 'נעשה ונשמע' ו'יאמינו בה' ובמשה עבדו', דור עליו נאמר:

3. ירמיהו ב, ב:

כִּי הָאֵמַר ה' זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֶהְבֵּת לְלוֹלֵךְ מִיָּנֶה לְקַתֵּךְ אֶחָרִי בַמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה.

אך בהמשך הולכים אנו ומגלים צד אחר של ההליכה במדבר. החטאים נערמים האחד על גבי השני: חטא העגל, המרגלים, המתאוננים,

ראינו בשיעורים הקודמים כי ההתיחסות היחידה בתורה ל 37 שנות נדודי המדבר, היא במדבר ט' כ"ג: "על פי ה' יסעו ועל פי ה' יחנו" ומסביר האבן עזרא במקום:

1. בחדש הראשון בשנת הארבעים. והנה אין בתורה כלל שום מעשה או נבואה רק בשנה הראשונה והשניה ובשנת הארבעים

ב37 שנים אלו, נהגו דור המדבר, דור היודע שנידון לכליה במדבר, עפ"י ה'. ללא תלונות, ללא מרידות עד שאפילו בלעם הבא לקלל, מוצא לפניו את עם ישראל בבחינת:

"מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל"
הכתוב מדגיש "מה טבו" לא "מה יפו", מקום מגורי המשפחות מבטא טיב, איכות, אנושיות של כל משפחה וכל שבט.

למרות שבלעם "מברך" לקראת סוף השנה הארבעים את דור הבנים, הרי שמחנה ישראל לא השתנה ב37 השנים הללו, כך שבעצם ברכת "מה טבו אהליך ישראל" רלוונטית באותה מידה לדור יוצאי מצרים כמו לדור הבנים. כל כך חשובה היא פרשה זו עד שחז"ל בקשו לקבוע אותה בכל יום בברכת שמע, וכך מובא בגמרא

2. ברכות דף יב ע"ב

"אמר רבי אבהו בן זוטרתני אמר רבי יהודה בר זבידא: בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה - משום טורח צבור."

את הסיבה מפרש רש"י:

"כרע שכב - דדמי לבשכבך ובקומך שהקדוש ברוך הוא שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלווים ושקטים כארי וכלביא"
מפרטת הגמרא שאכן בקשו לומר את פרשת בלק כל יום בגלל הפסוק "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו" ואולי גם הפסוק הצמוד החותם את ברכות בלעם כולן: "מברכיך ברוך ואוררך ארור".

המתאוונים, המעפילים והטאם של קורח ועדתו. הביטוי החריף ביותר של צד זה מתמצה במילה אחת, 'אספסוף':

4. (במדבר יא, ז):

וְהָאֶסְפָּסֹף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאוּנוּ תְּאוֹנָה. העם הנפלא, ההולך אחרי ה', מתגלה לנו כאספסוף, עד כי משה רבנו מגיע אל סף שבירה

5. (שם, יא-יד):

לָמָּה הִרְעִיתָ לְעַבְדְּךָ, וְלָמָּה לֹא מָצִיתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׁוֹם אֶת מִשְׁא פֶל הָעַם הַזֶּה עָלַי. הָאֵן כִּי הִרְיִיתִי אֶת פֶּל הָעַם הַזֶּה, אִם אֵן כִּי יִלְדְּתִיהוּ פִי תֵאמֶר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקְךָ פְּאֲשֶׁר יִשְׂא הָאֵ מִן אֶת הַיֵּןק עַל הָאֶדְקָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם. מֵאֵן לִי בְּשֶׁר לָתֵת לְכָל הָעַם הַזֶּה פִי יִכְפוּ עָלַי לֵאמֹר תִּנְהָ לָנוּ בְּשֶׁר וְנִאֲכִלָּה. לֹא אוּכַל אֵן כִּי לְבַדִּי לְשִׂאת אֶת פֶּל הָעַם הַזֶּה כִּי כָבֵד מְמִנִּי.

שואל הרב סבתו בשיעורו לפרשת שלח

6. מה היא אפוא דרגתם של דור יוצאי מצרים? האומנם היה דור זה ראוי לכינוי 'אספסוף' לי חסידי כורתי בריתי' כדברי רבי אליעזר במשנה בסנהדרין (י, ג)? או שמא דווקא 'ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי' כפי שאנו אומרים בקבלת שבת? מביא הרב סבתו תשובה שכיחה, המופיעה במפרשים רבים, המבחינה בחלקים שונים בתוך עם ישראל.

ישנם ה'ערב רב', אשר הם החוטאים והמסיתים את העם אל אותם חטאים. רוב הביקורת הכתובה לעיל מתייחסת אליהם, עד כי מופנית אצבע מאשימה כלפי משה, אשר אפשר את יציאתם של אלה ממצרים. כך מוצאים אנו במדרש,

7. (שמות רבה מב, ו):

"לך רד כי שחת עמך' העם אין כתיב כאן אלא עמך, אמר משה: רבון העולם מנין הם עמי, אמר לו הקב"ה: עמך הם. שעד שהיו במצרים אמרתי לך (שמות ז, ד) 'והוצאתי את צבאותי את עמי' אמרתי לך שלא לערב בהם ערב רב, אתה שהיית עניו וכשר אמרת לי לעולם מקבלים השבים; ואני הייתי יודע מה הם עתידין לעשות- אמרתי לך לאו, ועשיתי רצונך והם הם שעשו את העגל, שהיו עובדים עבודת כוכבים והם עשו אותו וגרמו לעמי לחטא, ראה מה כתיב 'אלה אלהינו' אין כתיב כאן, אלא 'אלה אלהיך' שהגרים שעלו עם משה הם עשאוהו ואמרו לישראל 'אלה אלהיך', לכך הקב"ה אמר למשה לך רד כי שחת עמך".

בנוסף, מלבד הערב רב יודעים אנו כי 'כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו'. בניגוד אליהם ישנו

החלק הארי של העם אשר חיובי בעיקרו, וכלפיו מופנים פסוקי התשבחות.

תשובה זו נוחה, בכל חטא מואשם הערב רב וכל מעלה מיוחסת לעם ישראל. אמנם, בכמה מקרים ניתן להביא ראיה משינויים בכינויי העם, אך קצת קשה לקבל חילוק זה בלבד, מפני שהתורה מתארת את חטאים אלו כחטאי עם ישראל, הם מוגדרים כחטאי דור המדבר, ובגינם נגזר על דור זה שלא יכנס לארץ.

פרשנים אחרים מסבירים, שחטאי עם ישראל במדבר אינם חטאים ממש, אלא טעויות, נסיונות כושלים של עם ישראל להתוות דרכים מעט שונות בעבודת ה'.

המרגלים העדיפו את הרמה הרוחנית הגבוהה של עבודת ה' במדבר על פני כינון אומה בארץ ישראל המצריכה חיים גשמיים.

המאיסה במן נבעה מתוך רצון באוכל אנושי, תיקון עבודת הארץ, על פני אוכל שמימי. חטא העגל איננו עבודה זרה אלא רצון בעבודת ה' מוחשית ומעט פחות מופשטת ורחוקה.

קורח היה בכלל אידיאולוג שבאמת האמין כי 'כל העדה כולם קדושים', רק טעה מעט בתפיסת העולם שלו.

תשובות אלו מנסות לראות במה שהתורה מתארת כחטאים כבדים, טעויות בהשקפה או הבדלי אידיאולוגיה.

טוען הרב סבתו כי גם דרך פתרון זו דחוקה. כל הסברי החטאים לא יצליחו להסתיר את התייחסות התורה לחטאים אלה כחטאים כבדי משקל, אשר העם נענש עליהם בעונשים גדולים. התורה לא הייתה מציגה חטאים אלה בצורה כל כך שלילית, אם היו אלה רק טעויות הגותיות או הבדלי דעות שבסיסם הינו מעשה טוב.

אם כן עדיין עלינו לברר - מה הייתה דרגתו של דור המדבר?

הרב קוק במאמר תורת ארץ ישראל תיאר את דור המדבר כך:

8. מאמרי הראיה

"דור המלא סערות ותהפוכות, דור הנבילה והפריחה, בן הזמן של האורה והאפילה, של היאוש והבטחה, וכל המוני משפטים הסותרים זה את זה הצבורים בקרבו ועושים אותו כמרקחה וכהר געש שלא ידע שלו".

... " שאין בכוחנו ללכת ע"פ דרך שלהם שהיא דרך נשגב ונעלה מאוד... שנגד מעלת דור המדבר אין חכמי וקדושי דורנו נחשבים כלל..."

9. מסביר את דברי הרב, הרב סבתו (שם)

דור המדבר הוא הדור הראשון של עם ישראל שיצא אך עתה ממצרים, מעבדות לחירות, מקיצוניות אחת לאחרת. דור שמקבל תורה בסיני ועולה למעלות עליונות, ומצד שני יורד לדיוטות תחתונות. דווקא העליות הנשגבות כמעמד הר סיני, הן הגורמות לנפילות הגדולות. כשעולים בבת אחת גבוה, נופלים נמוך. טבע אנושי זה של האדם מועצם יותר בדור ראשון, שמקבל הרבה דברים גדולים מצד אחד, ומצד שני יכול ליפול נפילות גדולות. תנודה חריפה זו נרגעת במעט במשך הדורות.

מתוך כל תלונות עם ישראל תמוהה ומלאה סתירות היא פרשת המן. בפרשה מוצאים אנו מתקפה מאד חריפה על המן מצד בני ישראל וסנגוריה עליו מצד התורה, וישנו ניגוד גדול ובולט בין התיאורים.

בתלונת בני ישראל נכתב -

10. (שם, ד-ה):

(ד) וְהָאֶסְפָּסֹף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הָתְאוּ תְּאֵנָה וַיָּשִׁבוּ וַיִּכְפוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִי אִמְרוּ מִי יֵאָכְלֵנוּ בְּשֵׁר. (ה) וַיִּכְרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נָאֵכַל בְּמַצְרַיִם חָנָם אֶת הַקְּשָׁאִים נְאֻם הָאֲבֹטְחִים נְאֻם הַחֲצִיר נְאֻם הַבְּצָלִים נְאֻם הַשּׁוּמִים.

פסוק אירוני זה מתאר את ראייתם החד צדדית של ישראל. בני ישראל אינם משקרים אלא מעלים זכרונות מסולפים. השומים והבצלים במהלך עבודת הפרך הקשה במצרים בהחלט היוו נקודת אור, אבל כיום הם מרגישים **המשך מקור 10: (ו) וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ יִבְשָׁה אֵין כָּל בְּלִתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ.** מן בבוקר, מן בערב, כל היום רק מן. ומיד מסוגרת התורה (על המן..):

המשך מקור 10: (ז) וְהַמָּן פִּזְרָע גַּד הוּא וְעֵינֵינוּ פִּעֵין הַבַּד לַח, (ח) שְׁטוּ הָעַם וְלָקְטוּ וְטָחְנוּ בְּרִחִים אוֹ דָכוּ בְּמִד כָּה וּבִשְׁלוּ בְּפִרְוֹר וְעָשׂוּ אֶת־וְעָגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ פְּטַעַם לְשֵׁד הַשָּׁמֶן.

נראה כי התיאורים המנוגדים יוצרים סתירה כמעט בלתי ניתנת לפתרון. אך, טוען הרב סבתו, פתרון לבעייתיות נמצא בתוך תיאורי התורה את המן. התורה מתארת את המן כמעדן קל ונוח, יפה, בעל צבע של יהלום, אפשר לבשל אותו, לאפות אותו, לטגן אותו. בספר שמות מובא גם שהיה 'כצפיחית בדבש', עוגיה מתוקה בדבש. הוא זמין, מגיע כל בוקר עטוף בטל עד מפתן הדלת, רק להושיט את היד. כולם מקבלים בשווה, אין מריבות. לא היה

בו פסולת. מעדן כל כך מושלם, אז איך ניתן להסביר את: וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ יִבְשָׁה אֵין כָּל בְּלִתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ??

מסביר הרב סבתו ששני הצדדים צודקים. ודאי שהתורה צודקת בתיאורה, המן היה מאכל שמימי עד כי נצטוונו לשמור ממנו לזיכרון בצנצנת. ברם, בני ישראל 'התאוו תאוה', מה שגרם לכך שבדיוק היתרונות של המן המפורטים בתורה, הפכו אצלם לחסרונות. **11. הרב סבתו:**

המתאוה זקוק הוא לגיוון. מאכל אשר אינו משתנה מיום למשנהו, לא ימלא את תאוותו. בנוסף, המתאוה מעוניין בייחודיות ביחס לחברו; התאוה מבוססת על כך שלי יש ולו אין. אם לי ולו יש את אותו הדבר זו לא תאוה. אך כמון, כאמור, כולם אכלו את אותו הדבר, כל יום באותו צבע ובאותה צורה. מחמת תאוותם זיהו בני ישראל את יתרונותיו הנדירים של המן כחסרונות גדולים. השוויוניות היום יומית במן הייתה להם לזרא משום שהם 'התאוו תאוה'.

בגמרא בסנהדרין יש מחלוקת לגבי חלקם של דור המדבר בעולם הבא

12. סנהדרין קי ע"ב:

"תנו רבנן: דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: יתמו - בעולם הזה, ושם ימותו - בעולם הבא. ואומר (תהלים צה,יא): אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי, - דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: באין הן לעולם הבא, שנאמר: אספו לי חסיד, כורתי בריתי עלי זבח, אלא מה אני מקיים 'אשר נשבעתי באפי' - באפי נשבעתי, וחזרני בי.

רבי יהושע בן קרחה אומר: לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים; אספו לי חסיד - אלו צדיקים שבכל דור ודור, כורתי בריתי - אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש, עלי זבח - [אלו] רבי עקיבא וחבריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה ... אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שבקה רבי עקיבא לחסידותיה

רש"י במקום מסביר: "עזב רבי עקיבא את חסידותו, שרגיל לזכות את ישראל, וכעת הוא מחייב אותם."

בפסוק הקודם "אשר נשבעתי באפי" כתוב: "ארבעים שנה אקוט בדור, ואומר עם תועי לבב הם, והם לא ידעו דרכי", פסוק המדבר על דור המדבר, דור המרגלים, שהקב"ה מעכב אותם

ארבעים שנה במדבר, מפני שהוא נשבע שהם לא יבואו לארץ ישראל.

את הפסוק הראשון המובא בברייתא: "במדבר הזה ייתמו ושם ימותו", פסוק שנאמר על חטא המרגלים, הגמרא דורשת מכיוון שיש כאן כפילות: "ייתמו ושם ימותו", ללמדך שגם "ייתמו" - בעולם הזה, וגם "ימותו" - בעולם הבא. הפסוק השני, לא מדבר במפורש על העולם הבא, אבל חז"ל מפרשים את הלשון "אם יבואו אל מנוחתתי" על העולם הבא.

דעת רבי עקיבא, שהחטא הנורא - חטא העגל, גורם לא רק שלא יכנסו לארץ ישראל, אלא שאין להם חלק לעולם הבא.

רבי אליעזר חולק על רבי עקיבא, ואומר: "באים הם לעולם הבא, שנאמר: 'אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח' (תהילים נ, ה)" - זהו דור המדבר שכרת ברית עם הקב"ה בקבלת התורה, יש לו מעלה מיוחדת, והם כן באים לעולם הבא. נכון, לארץ ישראל הם לא באים - זה נתון, אבל לעולם הבא כן. "אלא מה אני מקיים 'אשר נשבעתי באפי', באפי נשבעתי וחזורני בי".

"רבי יהושע בן קרחה אומר: לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים. 'אספו לי חסידי' - אלו צדיקים שבכל דור ודור. 'כורתי בריתי' - אלו חנניה מישאל ועזריה, שמסרו עצמן לתוך כבשן האש. 'עלי זבח' - אלו רבי עקיבא וחבריו, שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה". כלומר רבי יהושע בן קרחה מסכים עם רבי עקיבא, שהפסוק "אספו לי חסידי כורתי בריתי", לא מדבר על דור המדבר, אלא על הדורות הבאים שמסרו נפשם על קידוש השם.

"רבי שמעון בן מנסיא אומר: באים הם לעולם הבא שנאמר: 'ופדויי השם ישובו ובאו ציון ברינה' (ישעיה לה, י)".

בהמשך הגמרא טוען רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן: **המשך מקור מס 12 סנהדרין קי ע"ב:** "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שבקה רבי עקיבא לחסידותיה".

13. מסביר הרב מלמד

כי דור המדבר בחטא המרגלים מאס בארץ. ולכן כאשר מואסים בארץ - מואסים בעולם הבא, ואי אפשר שיהיה להם חלק לעולם הבא... רבי עקיבא מכיר את מעלתו של דור המדבר, ואומר: 'זה דור גדול, אני יודע. יש לו המון מעלות, אבל החיסרון הזה, של המאסה בארץ ישראל, זהו חיסרון שורשי יסודי, שהורס את הכל, ומקלקל את כל המעלות והמעשים הטובים' "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר: 'ועמך כולם צדיקים, לעולם ירשו ארץ'". 'ארץ'

- זה עולם בים. ישראל הולכים אחרי ריבוננו של עולם במדבר וכו', אבל אינם רוצים לעלות לארץ ישראל, וזה הורס את הכל. לכן דור המדבר אין חלק לעולם הבא. דור המדבר היה דור מורכב. היו לו כנראה מעלות מאוד גדולות, אבל גם התמודדויות מאוד קשות.

א"י היא המקום, שבו מופיעה האומה בכללותה. אין 'עם ישראל' בחוץ לארץ. בחו"ל אנחנו קרועים ושסועים. בחו"ל אנחנו עצמות מפוזרות. בא"י אנחנו מציאות חיה, מציאות שלמה, עם, מציאות של כלל. לכן המחובר אל כלל ישראל - מחובר אל א"י, והמחובר אל א"י - מחובר אל כלל ישראל. כלל ישראל וא"י זה דבר אחד. כלל ישראל זה נצח, זה עתיד, וזה ארץ ישראל.

בא"י מופיעה האומה בהופעה הכללית שלה, בהופעה השלמה, הנצחית, בכל צורתה, ובכל דורותיה. זה ענינה של א"י - "אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". אומר הזהר: "בארץ דייקא". רק בארץ אנחנו גוי אחד, ולא בחו"ל. א"י הופכת את כל היחידים למציאות אחת כוללת, ולכן המאסה בא"י היא מאיסה בכלל, היא מאיסה בנצח, והיא מאיסה בעולם הבא.

אחרי שהסברנו עפ"י הרב מלמד את דברי רבי עקיבא, ראוי להסביר את דברי רבה בר בר חנה, המעיר על רבי עקיבא.

כדי להסביר את דבריו, נפנה לגמרא במסכת בבא בתרא, פרק המוכר את הספינה, שם מובאים תאוריו של רבה בר בר חנה, שלעיתים נשמעים מופרכים ולא הגיוניים:

14. בבא בתרא עג:

אמר לי (הישמעאלי): תא אחוי לך מתי מדבר (בוא, אראה לך את יוצאי מצרים שמתו במדבר).

אזלי. (הלכתי). חזיתניהו ודמו כמאן דמיבסמי וגנו אפרקיד (ראיתים ונראו כמי ששתה יין, ושכבו על גבם).

והוה זקיפא ברכיה דחד מינייהו (ואחד מהם הרים את ברכו), ועייל טייעא תותי ברכיה, כי רכיב גמלא וזקיפא רומחיה ולא נגע ביה (ועבר הישמעאלי תחת ברכו ברכיבה על הגמל, וכידונו זקוף בידו ולא נגע בו).

פסקי חדא קרנא דתכלתא דחד מינייהו (חתכתי כנף מארבע כנפות הציצית, ובה פתיל תכלת של אחד מהם), ולא הוה מסתגי לן (ולא יכולנו לזוז).

אמר לי (הישמעאלי): דלמא שקלת מידי מינייהו אהדריה (שמא לקחת דבר מהם? החזירהו להם), דגמירי דמאן דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי ליה (שיודעים אנו, שמי שלוקח חפץ מהם, אינו יכול לזוז).

אזלי, אהדרתיה (הלכתי, החזרתיו) והדר מסתגי לן (ויכולנו ללכת).

כי אתאי לקמיה דרבנן, אמרו לי: כל אבא חמרא, וכל בר בר חנה סיכסא (כאשר הגעתי לפני החכמים, אמרו לי: אתה חמור וכל בן בר חנה הוא טיפש),

למאי הלכתא עבדת הכי, למידע אי כבית שמאי אי כבית הלל (לצורך איזו הלכה עשית כך, שחתכת את הציצית - כדי לדעת אם ההלכה נפסקה כבית שמאי או כבית הלל? שחלקו ב מצות ציצית, בית שמאי אומרים ארבע חוטין של ארבע אצבעות, ובית הלל אומרים שלש חוטין של שלש אצבעות).

איבעי לך למימיני חוטין ולמימיני חוליות (היית צריך לספור את החוטים ולספור את החוליות כדי לדעת לפי מי מהם ההלכה)

15. מסביר המהרש"א במקום " וא"ל אחוי לך

מתי מדבר כו' הוא ע"פ מ"ש בפרק חלק המרגלים ... דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב... דברי רבי עקיבא ... ואומר רב"ח שבקי ר"ע לחסידותיה... ואמר בכל זה אפרקיד שהיו פניהם למעלה שכל מעשיהם אף כשחטאו ולא עמדו בעשרה נסיונות לפני ה' יתברך לא היה שם כפירה אבל פניהם היה למעלה ... מדגיש המהרש"א את מעלתם הגדולה של דור המדבר, שגם כשחטאו, האמינו בה'.

גם הרב יהונתן איבשיץ בספרו יערות דבש אומר דברים דומים

16. יערות דבש לרבי יהונתן איבשיץ חלק ראשון דרוש ב':

"וזהו מאמר רב"ח, שאמר שראה למתי מדבר והם לא פנו עורף לה' ללכת בתר עניני עולם הזה הפונים מעם ה', כי אם כל ענינם כלפי מעלה, ומגמתם לראות כבוד ה', אכלו ולא ישבעו מנועם עליון. וזהו דהוי גנו אפרקיד פניהם כלפי מעלה מבלי סור לשום צד ונטיה כלל וכלל, רק כל ענינם דהרבו לשתות יין קודם זמנו, כמו נדב ואביהוא שנא' בקרבכם לפני ה', ואמרו שתויי יין נכנסו, וכן היה אצלם, ולכך אמר דגנו כמאן דמבסמי, ונתפתו ביינם ופניהם צהובות, לרוב אור עליון, להפליג לדבר בשבחים ולהראות מופת על גודל מעלתם"

17. מסביר המהר"ל על אתר בחידושי אגדות

"ואמר דהו דמי כמבסמי, שהמבושם יש לו שמחה בנפשו כמו שהוא ענין המבוסם, והשמחה הוא שלימות הנפש כמו שהעצבון הוא חסרון הנפש... והיה לדור המדבר שלימות ביותר...

שוכבין פניהם למעלה – שהיו פונים למעלה לעליונים

ועוד אמר והוי זקיפא בירכיה דחד מינייהו להורות על הרמה המעלה והנישאה שלהם שהיו נבדלים במעלתם מכל הדורות האלו... " מעלתם של דור המדבר היתה רמה ונישאה, פניהם למעלה לעליונים, וכך ניתן להבין את הסברם של חז"ל כי כל מבוקשם של דור המדבר, שבקשו שלא להכנס לארץ היה לעבוד את ה' ללא מטלות הנדרשות מעבודת האדמה.

לא לחינם באה דווקא מצוות ציצית אצל מתי מדבר, ידועה שאלתו של קורח את משה

18. ילקוט שמעוני פרשה ט"ז:

"מה כתיב למעלה מן העניין? 'ועשו להם

ציצית'. אמר לו קורח למשה רבינו: טלית שכולה תכלת - מהו שתהא פטורה מן הציצית? אמר לו משה: חייב בציצית. אמר ליה קורח: טלית שכולה תכלת אינה פוטרת עצמה, וארבעה חוטין פוטרין אותה! בית שמלא ספרים - מהו שיהא פטור מן המזוזה? אמר לו: חייב במזוזה. אמר ליה: כל התורה כולה, רע"ה פרשיות יש בה, אין פוטרת את הבית, ושתי פרשיות שבמזוזה פוטרות את הבית?!"

את תפקיד הציצית ראינו בשיעורים הקודמים ככפרה לחטא המרגלים, תכלת מזכיר ים וים מזכיר שמים ושמים מזכירים את יושב מרומים. בניגוד לאדם הלובש בגד כדי לשמור על כבודו, בבחינת הבגדים עושים את האדם, מצוות ציצית מסמלת הכנעה לפני ה'. מצוות ציצית היא מעין סימן בבגדו של העבד המראה שהוא שייך לרבו.

טוען רבה בר בר חנה - דור המדבר מתהדר בציציותיו, דור המדבר בא על תיקונו באמצעות מצוות ציצית המבטאת הכנעה לתורת משה, ובזכותה יזכה לעתיד לבוא, להיכנס לארץ ישראל.

עתה מובן מדוע, מצות ציצית דווקא הוזכרה אצל מתי מדבר.

כן כותב הרב אברהם יצחק הלוי כלאב (ראש כולל דינות בפסגות) בשיעור שניתן בחודש סיוון תשס"ד :

19. שיעורו של הרב אברהם יצחק הלוי

כלאב:

כי יש במצווה זו, תיקון לחטא עם ישראל, שנמשך אחר המרגלים, למלא רצון עצמם, במקום להרגיל הארץ להם לפי רצון הבורא. שכן, ציצית גורמת למתעטף בה, להיות דבק במצות ה'. שיראה את הדברים הנכונים ויעלים עיניו מדברים רעים, ולא יטה לבבו לדבוק בחומריות למלא חמדותיו. ועוד, ציצית מזכירה את ה' שהוציאנו ממצרים להיות לנו לאלוקים. יציאת מצרים מבררת שהקדוש ברוך הוא הינו בעל הכוח והשלטון על הבריאה, והוא יתברך, משנה את הטבע לפי צורכם של ישראל עמו. ועוד, שכתב אור החיים שחוטי הלבן בציצית מורים על החסד ואילו חוט התכלת מורה על הרחמים. וזאת, כי המתעטף בטלית מצוייצת מורה על עצמו שהוא עבד מלכו של עולם. ובגין כך, החסד, לגמול עמו לפני משורת הדין. והרחמים, להתנהג עמו במידת הרחמים, גם כאשר הוא עומד לדין. נוהגים בו והוא ניצול מכל פגע, תקלה ותאונה. כאשר אדם שם אל לבו כל אלה, הוא יודע שיש ללכת אחרי ה' לכל אשר יצוונו ולא יסטה לבבו מקיום מצות התורה בשלמות. ובעצם זו גם מעלתה של ארץ ישראל שהדר בה שרוי בלא עוון והוא יכול להיות עובד ה' בשלמות שאינה ניתנת לביצוע בחוץ לארץ. עצם לבישת ארבע כנפות, ע"י מתי המדבר מהווה תיקון לכל שחטאו על מצוות האל, הן לזניחת הארץ, והן לתלונות נגד משה ואהרן. לכן טוען רבה בר בר חנה כנגד פסיקתו של רבי עקיבא, שלמרות רום מעלתם לא יזכו לתחיית המתים להקבץ בא"י כי מצוות הציצית תמשוך חסד ורחמים על דור המדבר, ויזכו להקבץ בארץ בביאת המשיח במהרה בימנו אמן. כפי שמסביר המלבי"ם -

20. תורה אור – פירוש המלבי"ם במדבר

פרק י"ר:

"...אולם אחר חטא המרגלים, שנגזר אז על משה שלא יכנס לארץ כמ"ש חז"ל שנקבר משה בחז"ל כדי שיביא עימו דור המדבר לעתיד לבוא"

שאלנו במהלך השיעור שתי שאלות

מה הייתה דרגתו של דור המדבר?

והאם ויתרו חז"ל על אמירת פרשת בלעם?

עד כאן ענינו על השאלה הראשונה.

מכיוון שנפסק להלכה כי פרשת ציצית תאמר ב "שמע ישראל" ולא פרשת בלעם, דומה שהתשובה לשאלה השניה היא טריוויאלית.

רב עמרם גאון ערך את סידורו בבל במאה התשיעית, לבקשת אחת מקהילות ספרד, ככל הנראה קהילת ברצלונה, אשר ביקשה מרב עמרם שישלח לה סידור תפילה שלם. הסידור שימש את המרכז היהודי החדש שהתפתח באותה תקופה בספרד אשר באותה העת היה עוד בראשיתו ונזקק להדרכתם של הגאונים בענייני הלכה בכלל ובענייני הלכות ונוסח התפילה בפרט.

רב עמרם "פתר" את התלבטות הגמרא בנוגע להזכרת פרשת בלעם במקום פרשת ציצית שראינו בברכות (מקור מס 2), וערך תפילה שפתיחתה לקוחה מפרשתנו :

21. תפילת "מה טבו" – מן הסידור:

מה טבו אהליך יעקב משכנתך ישאל .
ואני ברב חסדך אבא ביתך
אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך .
ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן פבודך .
ואני אשתחווה ואכרעה אברכה לפני ה'
עשי .

ואני תפילתי לך ה' עת רצון

אלהים ברב חסדך עניני באמת ישעך .

הרב, ד"ר אריאל פיקאר טוען כי לתפילת ר' עמרם גאון, הנאמרת בכניסה לבית הכנסת והמורכבת ממספר פסוקים העוסקים בתפילה ובמקום התפילה, השזורות לכדי מערכת אחת, מבנה התפתחותי, הדרגתי .

הפסוק הראשון בפרשתנו (במדבר, כ"ד, ה) : "מה טבו אהליך יעקב משכנתך ישראל"

הגמרא (סנהדרין קה:) מפרשת פסוק זה כעוסק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות,

המדבר בפסוק זה עומד מחוץ לבית כנסת, ולכן תיאורו מתייחס לצורתו החיצונית של המקום - משכן, אוהל. כעומד מבחוץ הוא מייחס את מקום התפילה לישראל: "אהליך יעקב

משכנותיך ישראל". כמו כן יחסו אל המקום הוא כאל דבר טוב: "מה טובו."

האם בהמשך ישתנה יחס זה ?

הפסוק הבא (מתהילים ה' ח')

"ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך"

בשלב זה מתקדם האדם ובא לבית התפילה:

"אבא ביתך", והנה הוא מגלה שבית התפילה

אינו רק מקום ההתכנסות של יעקב וישראל אלא זהו ביתו והיכל קדשו של הקב"ה.

כשהוא מגיע לפתח הבית הוא משתחוה "אל

היכל קדשך" כנגד ההיכל, שכך היה מנהג הבאים לבית המקדש, שעומדים בפתח העזרה ומשתחוים כנגד ההיכל. בפסוק זה הקבלה מעניינת: ברוב חסדך – ביתך, היכל קדשך - ביראתך ביחסו של האדם לבית התפילה קיימות שתי תחושות מנוגדות. מחד, מרגיש האדם את חסדו של הקב"ה המאפשר לו לבא אל ביתו ולהתפלל אליו. ומאידך, הקירבה אל הקב"ה מעוררת אצל האדם תחושה של יראה מקדושת המקום, מהיכל קדשו. ברגשות אלו נכנס האדם לבית התפילה. הפסוק הבא מתהילים כ"ו ח :

"אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך"

אם בתחילה היחס לבית התפילה היה כאל מקום טוב - "מה טובו", הרי בשלב זה משתנה היחס והופך לאהבה אל המקום - "ה' אהבתי..."

התפילה ממשיכה בתהילים צ"ה ו', 'ואני אשתחוה ואכרעה אברכה לפני ה' עושי"

(במקור בלשון רבים "באו נשתחוה ונכרעה נברכה..." , הפסוק שונה ליחיד כדי להתאימו לשאר התפילה), פסוק זה בא כהמשך לפסוק השני בתפילה המסתיים בהשתחויה. בפסוק זה מתוארות שלוש פעולות. עומד על כך פירוש דעת מקרא על פסוק זה ואלו דבריו

22 "בכל מקום כריעה קודמת להשתחויה ("ואנחנו כורעים ומשתחוים"), לפי שבדרך כלל מי שעומד עובר מעמידה לכריעה ומכריעה להשתחויה. וכאן הקדים השתחויה לכריעה, שדרך הבאים אל המקדש שתחילה משתחוים ונופלים על פניהם ואחר כך זוקפים את גופם ומרימים את פניהם מהקרקע ושוקיהם עדיין מונחות על גבי הקרקע. ובמצב זה אומרים את תפילותיהם."

אם כן הרי לנו המשך התהליך המתקדם ומגיע לשיא בכך שהאדם מגיע "לפני ה' עושי". זוהי הקירבה הגדולה ביותר שהאדם יכול להשיג. "התפילה מסתיימת בפסוק מתהילים ס"ט י"ד :

" ואני תפילתי לך ה' עת רצון א-להים ברב חסדך ענני באמת ישעך"

כעת, כאשר האדם עומד לפני ה', מגיע שלב התפילה "ואני תפילתי לך ה'": אלא שכל ההכנות הללו אינן מספיקות. כדי שהתפילה תתקבל ותענה צריך להיות עת רצון מלפני ה'.

המשך מקור 22:

תפילה קצרה זו משלבת בתוכה רעיון נפלא. הנכנס לבית הכנסת עובר תהליך נפשי. בתחילה הוא נמשך אל המקום מפאת היותו מקום ההתכנסות של ישראל. אך בהגיעו אל המקום

הוא מגיע להכרה: "אין זה כי אם בית א-להים וזה שער השמים". וכאן מתמלא ליבו ברגשי אהבה וחסד מלווים בתחושת יראה ורוממות של קדושה. הוא מתקדם עד למצב העליון של עמידה לפני ה'. אחר כל ההכנות הוא פותח בתפילה. אלא שכאן אין הדבר תלוי בו יותר, עליו לצפות לעת רצון ושעת חסד מלפני ה'.

דור המדבר הגיעו למעלה של גדולה וקדושה, מילאו את ליבם ברגשי אהבה לבורא, וחפצו לעבוד את האל בכל מאודם ונפשם, חטאיהם נבעו מתאוה, שלא תתכן כאשר יש לאדם תחושת אפסות מול האל.

במצוות הציצית, מראים דור המדבר כי מקבלים הם עול מלכות שמים, וכי חזרו בהם מדרכם הרעה

הרעיון העומד בתפילה, בהכנסת "מה טובו" הוא לקחת דוגמא לדורות ממחנה ישראל. אומרת הגמרא כי יש לזכור את חניית ישראל במדבר יום יום ולשאוף ולהתפלל שנזכה לכך שוב.

ונשאלה הנשאלת אם לכך יש לשאוף? הנהו המודל הראוי לחיקוי – דור המדבר ?

התשובה היא כן. בודאי!

אלא שבנוסח רב עמרם גאון הוכנס שינוי, הוכנסה הכנעה כלפי ציווי הבורא, שחסרה היתה לדור המדבר

ולכן תפילה זו, משמשת אותנו היום: ללמוד מדור המדבר גם את שיש לעשות, וגם את שלא.

יהי רצון שיתקבלו תפילותינו ותפילותיהם ברצון לפני אדון כל.